

Zaton stoletja - testament

Zafrovičev film le politično sporočilo srbskih agresorjev. Konec maja 1994 nam je slovenska televizija prikazala film znanega in nekoč priljubljenega filmskega režiserja Lordana Zafranovića, Dalmatinca. Pred tremi leti je zapustil Zagreb in si za seboj zaprl, vrata, kot smo slišali od novinarka in urednice Majde Širca ki ga je z ekipo T'V Slovenija obiskala na Češkem.

Pred filmom in po njem smo poslušali njen pogovor z Zafranovičem. Več let je po arhivih pregledoval in izbiral dokumentarne filme. V Beogradu so mu šli zelo na roko in je izvrtal tudi take, ki so bili nekoč v "bunkerjih«. Njegova želja je, da bi film prej videli Zagrebčani kot Beograjčani. Pri uresničevanju tega cilja bo kar trmast, vsaj tako zvenijo njegove besede. Pisal je že Tuđmanu, pa so mu odgovorili iz njegove pisarne, da so za to pristojne določene institucije ministrstva . . .

V filmu ni igralcev. Nizajo.se dokumentarci, ki naj gledalce prepričajo, da je sedanja Hrvaška v vseh smereh razvoja ustaška, z vsemi oznakami Paveličeve NDH (Neodvisne države Hrvatske). Pri tem ni pozabil na svoje visočanstvo in ga vidimo kot mladega režiserja, kako razmišlja, dela in se sprehaja, posebno kot režiserja dokumentarca na sojenju nekdanjemu notranjemu ministru NDH Andriji Artukoviću.

Ustaško gibanje je bilo v Jugoslaviji prepovedano od leta 1929 in je tako kot v Avstriji, Nemčiji in na Madžarskem dobilo močno podporo v Italiji. Tam so leta 1934 formirali prve ustaške vojaške enote (pozneje tudi na Madžarskem). Mussolinijeva vlada je že od leta 1929 dajala Paveliću mesečno plačo in podporo vsem ustašem. Od Artukovića smo slišali, da je zato Paavelić leta 1941 moral odstopiti Dalmacijo in Istro Italijanom.

Atentat na kralja Aleksandra 9.oktobra 1934 v Marseillu je prikazan s pozornim namenom, da se obtoži predvsem Hrvaška in ne njen strupeni ud v določenem času in razmerah. Res je, da so pri tem sodelovali ustaši, toda ustrelil ga je Bolgar. Jugoslavija je bila tedaj močno navezana na Francijo tako Mussolini kot Hitler pa sta sovražila obe državi.

Vrstijo se prizori o ustaškem taborišču Jasenovac. Ne po vrsti, temveč v določenem zaporedju, da bi se nam bolj vtisnili v spomin. Niti sekunde pa ni režiser porabil za to, da bi omenil srbsko vlado Milana Nedića in koncentracijska taborišča na Sajmištu in Banjici v Beogradu, od koder so mučenike vodili na streljanje v bližnje **Jajince**; v treh letih so tam postrelili okrog 80.000 ljudi, med njimi tudi mnogo Hrvatov in Muslimanos.

Kolikor ni mogel pričarati zla na ozemlju Jugoslavije, je prikazoval odlomke iz svojih filmov, in to le ustaše (npr. v filmu Okupacija v 26 slikah), pa nekaj bradatih četnikov, ki niso bili nikomur nevarni. Izzvene pa so Artukovičeve besede tako, kot da je NDH branila svoje interese po rimskem pravu, po katerem je dovoljeno tudi nedovoljeno. Ne gre za pomoto. Zaradi bolezni in starosti je obtoženec komaj govoril, med sojenjem so ga morali večkrat zbuditi, pa zato ni mogel oblikovati stavkov. Toda hotel je povedati, da je v vojni vse dovoljeno, tudi tisto, kar naj po človeških merilih in morali ne bi bilo.

Ustaški legionarski polk se je bojeval tudi v Stalingradu. Naj Rusi vedo, kdo jim je sovražnik in kdo zaveznik. Srbov ni bilo tam. Iz Aleksandrije je 17.januarja 1942 odplula angleška podmornica Thorn z dvema skupinama obveščevalcev, ki so se izkrkali ob jadranski obali. Misija angleškega majorja Terencea Athertona je s pomočjo partizanov prišla v Fočo, kjer je bil Titov štab, čeprav je bila poslana v četniški štab). Srbski general Ljubo Novaković, ki mu je Tito dovolil svobodno sprehajanje po Foči je misijon tajno nagovoril naj gredo z njim k četnikom. In so zapustili Fočo, za njim pa je izginila vsaka sled. O tem smo pred leti gledali nadaljevanko sarajevske televizije. Zafranović o tem molči, kakor tudi o pomoči zaveznikov Hrvaški. Po kapitulaciji Italije so zavezniške ladje na otok Vis pripeljale 200 ton hrane, 10 ton sanitetnega materiala, 10 ton bencina in nafte; 30.000 oblek 10.000 pušk, 100 mitraljezov, 6 topov, 100 ton streliva in 6 radijskih postaj. Vse to so potem odpeljali v osvobodjene luke ob

jadranski obali. Nazaj v južno Italijo in Egipt so odpeljali 40.000 beguncev, v naslednjih mesecih pa na tisoče ranjencev v osvobojeni del Italije.

Zafranović o tem molči. V dve uri in pol trajajočem filmu nam predvsem kaže ustaše. Niti z besedico ne omenja prihoda slovenskih prekomorskih brigad v Dalmacijo. Iz slovenske zgodovine vidimo le proti komunistično zborovanje v Ljubljani, na katerem je govoril general Leon Rupnik. Slišali smo njegov govor, da bo Slovenija zmagala s pomočjo velike Nemčije, češ skozi stoletja ste bili v naročju Habsburžanov, daleč daleč od Beograda.

Dvakrat smo videli od zavezniških bomb porušeni Knin. Kot da zavezniška letala niso bombardirala tudi Beograda, Pariza (in še mnogih francoskih mest), Zadra, Maribora, Jesenic... Knin, zelo pomembno prometno križišče, ki so ga konec novembra 1944 obkolile enote NOV Jugoslavije, sta srdito branili dve nemški diviziji in četniki. Po devetdnevnih bojih je na bojišču obležalo 6.500 sovražnikov. 5.000 pa so jih zajeli. Knin je bil osvobojen. Zafranović pa je na to "po naključju" pozabil. Pozabil pa ni na srečanje bosanskih Muslimanov in ustašev v Zagrebu, pravzaprav voditeljev Muslimanov in katolikov. Maja letos smo z zanimanjem spremljali angleško nadaljevanko (TV Slovenija) "Vas bomo že kako prepričali..." V prvi nadaljevanki smo se seznanili s propagandno politiko Hitlerjevega ministra Josepha Goebbelsa, ki je bil prepričan, da se s pomočjo dokumentarnih in umetniških filmov najlaže in najgloblje vtisne neka ideja v človeško zavest. Zato je pod Hitlerjem cvetela filmska industrija.

Po moji sodbi je iz Zafranovićevega filma razvidna pohotna namera krivcev za »jugoslovansko« tragedijo: vas bomo že kako prepričali...

Prepričali, da Srbi niso agresorji. OZN, Evropska skupnost, NATO, mednarodno sodišče za vojne zločine naj kali zla iščejo v hrvaških in muslimanskih jaslicah. Tam si je hudič postlal in skotil posiljevalce, morilce, roparje...

Po rimskem pravu je vse dovoljeno.

Zagreb mora prikazati ta film. Naj si ogledajo svoj obraz. Beograd šele potem, sicer bo kdo posumil, da je film poplačan s tonami zlata, naročen pa od povzročiteljev in voditeljev največjega klanja v zgodovini Balkana.

Jože Vidic, Ljubljana

Jajince kraj Rakovice (Srbija)